

mány mindig kilóg a sorból, mindig eltakar egynéhány olyan mozzanatot, melyek figyelembevételére nélkül csupán részlegesek s ennél fogva sokszor tévesek maradhatnak a kérdésfeltevések. De a termékeny félreértések a

továbbgondolás új lehetőségeinek forrásaivá is válhatnak, s az erre való rámutatásban rejlik a legfontosabb hozadéka a kötet számos írásának.

Czirják Árpád

Nacionalizmus a politikai és történelmi hálóban

Demeter M. Attila: *Republikanizmus, nacionalizmus, nemzeti kisebbségek*. Kvár 2005. 221 lap

Demeter M. Attila legutóbb megjelent könyve, amint azt sejtethi az olvasó, újabb politikai filozófiai értekezéseket tartalmaz. A *Republikanizmus, nacionalizmus, nemzeti kisebbségek* a szerző előző munkáinak (*A jó államtól a demokratikus államig* és *Írástudók forradalma*) folytatásaként íródott, mintegy szintetizálva, új összefüggérendszerbe helyezve ezek nagy témáit. Amint előző kötetei is bizonyítják, Demeter M. Attila sohasem egymástól elszigetelve, szétválasztva gondolkodik a politikai filozófia nagy kérdéseiről, rendszereiről, hanem egyéni meglátásai szerint igyekszik a köztük lévő kapcsolatokat, kölcsönhatásokat feltárni; az általa bevezetett tematizálási szempontok érvényesítése még inkább hangsúlyossá válik ebben az utolsó, monografikus igényű művében.

A könyv három fő fejezetre, bevezetőre és a konklúziót tartalmazó záró részre tagolódik. Már a legeleji fölvetődik a nemzetiségi kérdés és a manapság sokat emlegetett multikulturalizmus közti különbségek és kapcsolatok problémája, de a komunitáriusok liberalizmuskritikájának (főként Will Kymlicka és Charles Taylor nézeteire alapozva) jellemzőiről is részletes elemzést olvashatunk, az *identitáspolitikák* és a globalizációs folyamatok fényében.

Az európai nacionalizmusról szóló fejezetben a szerző a jelenség fejlődését a francia forradalomnak egy spiritualizált nemzeti eszmét eredményező patriotizmusán keresztül mutatja be, hangsúlyozva a politika és a magánélet szféráinak, határainak átértelmeződését is. Demeter a francia forradalomról írt előző tanulmányai-ban is folyamatosan kiemelte, hogy ekkor először szűnt meg az állam és társadalom közti különbség. Jelen könyvének első fejezete annak a bemutatására fekteti a hangsúlyt, hogy miként volt lehetséges egy liberális jelszavakat hangoztató forradalom következményeként a mai értelemben vett nacionalizmus kialakulása. A szerző főként a közös nyelvnek állami igényéből eredezteteti a politikai közösség és a francia etnikum összeolvadását és a nemzetállam fogalmának kialakulását, ugyanakkor jól látta, elsősorban a klasszikus német szerzők, Fichte és Renan munkáinak segítségével, a francia forradalomnak és a napóleoni háborúknak a német nemzeti eszme születésére gyakorolt hatását is.

A francia népszuverenitás és nyelvi egységesítés következményeként értelmezett nacionalizmus azonban nem marad egyszerű történelmi referencia, Demeter

ugyanis mindig a kelet-európai térség politikai közösségeinek sajátosságait figyelembe véve elemzi a jelenségeket. Álláspontja szerint az erőszakos nyelvi asszimilációt csak egy újraértelmezett, *liberalizált* demokrácia képes meggátolni. A szerző már ebben a fejezetben utal rá, hogy önmagában sem egyéni központúság, sem demokrácia nem elégséges a nemzetiségi kérdések hatékony megoldására.

A második, liberalizmusról szóló, terjedelmében rövidebb fejezet fő példái magyar nyelvtérületről származnak, főként Eötvös József és a néhány évtizeddel későbbi Balogh Artúr munkáiból, de mindvégig jelen vannak az Isaiah Berlin elméleteire való hivatkozások is (Berlin tanulmányait Demeter M. Attila előző munkái is előszeretettel idézik).

A könyv utolsó, terjedelmesebb része a kollektív és az egyéni jogok közt keresi a referenciapontokat, de a szerző megmarad a régebbi álláspontján, miszerint a kisebbségi jogoknak (és bármely csoportjogoknak) egyéni, emberjogi alapokból való levezetése végeredményben lehetetlen és meddő vitákhoz vezet, a kollektív jogok politikába és joggyakorlatba való bevezetése pedig megbontja a hagyományos liberális felfogást, az egyenlő jogok és a polgári egyenlőség eszméjét. A csoportjogok levezetési alapjainak ismertetésében dominánsan Vernon Van Dyke, Will Kymlicka, Avishai Margalit és Joseph Raz tanulmányaira történik hivatkozás, kihangsúlyozva ezeken túlmenően az ellentéteket, amelyek a csoportjogok elfogadása mellett egyén, csoport és állam kapcsolatában felléphetnek.

Amennyiben a nemzetiségi kérdések megoldásában a liberális és a demokratikus álláspontok egyaránt elégteleneknek bizonyulnak, Demeter M. Attila a megoldást az arisztotelészi hagyományra visszavezethető modern republikanizmusban véli felfedezni. Miután leszögezte, hogy a politikai filozófia nem merőben új elméletek alkotására hivatott és képes tudomány, hanem a történelmi tapasztalat során megtanult elméleteket újraértelmező diszciplína, a könyv utószava az önkormányzati elv republikánus igazolása mellett dönt. Választását főként retorikai eszközök segítségével támasztja alá, s ezen a ponton a szerző a politikai *filozófiai* magatartásról íttat egy inkább *politikai*, de anélkül, hogy ezáltal sérülne kutatói személyiségének önállósága.

Soós Amália